

РЮНОСКЕ АКУТАГАВА ТЮТЮНЪТ И ДЯВОЛЪТ

Превод от японски: Дора Барова, 1986

chitanka.info

В древността тютюнът не е бил познат в Япония. Легендите обаче дават съвсем противоречиви отговори на въпроса кога всъщност е бил пренесен в страната ни. В едни пише, че през периода Кейчо, в други — че през Тембун^[1], ала по всичко личи, че около десетата година от Кейчо тютюнът е бил отглеждан вече почти из цялата страна. За широкото разпространение на навика да се пуши свидетелствува сатиричната песничка от годините Бунроку^[2]:

*Нечувано! Невиждано!
Закон срещу цигарите!
Закон за някакви монети!^[3]
В Гентаку^[4] псевдолекари
навирили са нос!^[5]*

Кой всъщност е пренесъл тютюна в Япония? Всеки историк ще отвърне веднага, че или португалците, или испанците. Но това не е единственият отговор. Има и друг, съхранил се в легенда, според която самият дявол е донесъл тютюна неznайно откъде. Дяволът пък проникнал в страната ни като спътник на някакъв католишки отец (най-вероятно на свети Франциск).^[6]

Може би посветените в Христовата вяра ще ме упрекнат, че клеветя техния духовен пастир. Но все пак се осмелявам да поддържам мнението, че легендата не е твърде далеч от истината. Защо ли? Много просто. Щом ведно с бога на Южните варвари^[7] в Япония прониква и дяволът на Южните варвари, съвсем естествено е вносът на хубавото от Европа да се съпътствува и с внос на нейните злини.

Не бих могъл, разбира се, да докажа версията за тютюна и дявола. Но нима Анатоли Франс не описва как Сатаната съблазнил някакъв пастор с клонка от резедав храст? Тъкмо това ме кара да се усъмня, че твърдението е чиста измислица. Но дори да го приемем за измислица, то в известен смисъл крие и много истина.

Затова искам да разкажа легендата как тютюнът се е появил в Япония.

* * *

През осемнадесета година на Тембун дяволът се преобразил в мисионер от духовната мисия на Франциск Ксавие, преодолял така дългия път през морета и океани и се добрал благополучно до Япония. А ето как успял да се преобрази. Веднъж, когато Черният кораб влязъл в пристанището на Амакава или в друго някое, един от монасите слязъл на брега. Моряците обаче не знаели това, вдигнали след време платната и отплавали без него. Дяволът, който дотогава висял надолу с главата, увил опашка около рейката и наблюдавайки потайно какво се върши на кораба, веднага приел образа на изоставения на брега монах и започнал да прислужва усърдно на свети Франциск. Подобен трик бил, разбира се, нищо и никаква дреболия за маестро като него, известен с появата си пред Фауст в облика на рицар в ален плащ.

Щом пристигнал в Япония, дяволът разбрал обаче, че това, което виждат очите му, никак не отговаря на „Записките“ на Марко Поло които бил прочел още там, в Европа. В тях например пишело, че тази страна е пълна със злато. Но колкото и внимателно да се взирал навред около себе си, той не открил нито бучица. Щом е така, рекъл си дяволът, ще разчегъртам светото разпятие, ще превърна каквото падне от него в злато и ако не с друго, поне с това ще съблазня бъдещото паство. В „Записките“ се споменавало също, че японците били постигнали тайната да съживяват мъртвите с помощта на мидената перла или друго от този род, но и това, изглежда, била поредната измислица на Марко Поло. А щом е измислица, защо ли да не се изплюя във всеки кладенец, че да пламне страшна епидемия и, потопени в нечовешки мъки, японците да забравят и да мислят за тоя парайсо^[8]. Такива тайни сметки кроял дяволът и се подсмиввал довольно, докато следвал почтително свети Франциск и оглеждал победоносно новото място.

В пъкления му план обаче имало едно-единствено препятствие, което и той, дяволът, не можел да преодолее, а именно че Франциск Ксавие едва начевал мисионерската си дейност и все още липсвали покръстени, тъй че и дяволът нямал достоен за съблазън противник. С една дума, и той, че бил дявол, се видял в чудо — изобщо не можел да си представи с какво да уплътни първите и най-скучни месеци.

След безкрайни размишления дяволът най-сетне решил да се залови със земеделие. И без това, преди да отплава от Европа, бил напъхал в ушите си семена на всевъзможни растения. А колкото до парче земя, никак не било трудно да наеме нива наблизко. На всичко отгоре и свети Франциск приветствувал горещо идеята му. Светецът, разбира се, твърдо вярвал, че монахът от неговата мисия иска да отгледа на японска земя някое полезно и лековито европейско растение.

Дяволът веднага заел от някого мотика и започнал да прекопава усърдно една нивичка край пътя.

Било в началото на още окъпаната във влага пролет и сред стелещата се над земята лека мъгла отеждала сънно камбаната на далечен храм. Гласът ѝ звучал ясно, безметежно и съвсем различно от камбаните на европейските катедрали, с които ушите на дявола били свикнали и които сякаш го блъскали право в тила. Не мислете обаче, че дяволът се умилил и душата му се разнежила от околния покой. Нищо подобно! Будистката камбана го раздразнила по-силно и от камбаните на „Свети Павел“^[9], той се напушил и започнал още по-настървено да копае. Защото умиротворените мелодични звуци и меките топли слънчеви лъчи го размеквали някак особено и освен че не пораждали желание да прави добро, убивали и стремежа му да върши зло. Струвало ли си тогава да бие толкоз път през морета и океани, за да съблзнява тия японци? Ето защо дяволът, който толкова мразел труда, че сестрата на Иван^[10] дори го упреквала, задето няма мазоли по ръцете, сега размахвал мотиката с огромно настървение — мъчел се да пропъди от себе си благонравната леност, заплашваща да покори и плътта му.

След време дяволът прекопал нивата и напускал в браздите семената, които бил донесъл тайно в ушите си.

* * *

Минали няколко месеца, семената покълнали, от пръстта се подали филизи, а в края на лятото перестите листа покрили цялата нива. Ала никой не знаел името на това растение. Дяволът си мълчал и се подсмивал дори когато самият свети Франциск го подпитвал.

Постепенно по върховете на стеблата разцъфнали пищни цветове — бледолилави, с форма на фуния. Дяволът, който бил хвърлил толкоз труд, просто не можел да им се нарадва и всеки ден след утринна служба и вечерня тичал на нивата и се грижел нежно за тях.

И ето че веднъж (това се случило в отсъствието на свети Франциск, който бил някъде по своя си мисионерска работа) край нивата, повел за юлара биче, минал търговец на добитък. Търговецът забелязал удивен сред бледолилавите цветове отвъд плета един мисионер в черно расо и широкопола шапка да чисти старателно листата от буболечки. Удивили го и цветовете — за пръв път виждал такива, — затова неволно спрял, свалил шапка и попитал учтиво:

— Кажете, свети човече, какви са тези цветове?

Мисионерът вдигнал глава. Бил с къс нос, малки очи и изглеждал много мил и симпатичен червенокос^[11].

— Тези ли?

— Да, ваша милост.

Мисионерът приближил плета и поклатил отрицателно глава. После отвърнал на необичаен за него японски:

— Много съжалявам, но не мога да разкрия никому името на това растение.

— Я-а, така ли? Навярно самият свети Франциск ви е заръчал да не го казвате?

— Не, друга е причината.

— Пошепнете ми го тогава, милостиви човече, защото неотдавна свети Франциск отвори и моите очи и ме обърна в правата ви вяра — изрекъл търговецът и посочил гордо гърдите си. На врата му наистина висяло и проблясвало на слънцето пиринчено кръстче.

Блясъкът му навярно заслепил мисионера, защото той се намръщил и отпуснал глава, но веднага подел добродушно — полушеговито, полусериозно:

— Много съжалявам, но наистина не мога да ти го кажа — така повеляват законите на страната ми. Защо обаче не се помъчиш сам да го отгатнеш. Сигурен съм, че ще успееш, тъй като японците са много умни. Досетиш ли се, всичко, що расте на тая нива, е твое!

Търговецът помислил, че червенокосият се подиграва с него. На загорялото му лице засияла усмивка и той се поклонил още по-почтително.

— Интересно наистина, как ли може да се казва? Няма да мога да отгатна толкоз бързо.

— Че то да не е речено още днес я! Давам ти три дни да си помислиш хубавичко. Можеш дори да попиташ някого, твоя работа. Ако познаеш, ще получиш всичко. Че и червено вино ще прибавя, а отгоре на това и картинки с парайсо и всичките светии.

Търговецът се поуплашил, изглежда, от тази настойчивост.

— Ами ако не позная, тогава какво?

— Ако не познаеш ли? — Мисионерът бутнал шапката си назад към тила, размахал ръце и се разсмял. Смехът му бил остър като гарванов грак и търговецът се стреснал. — Ако не познаеш, ставаш мой длъжник. Облог. Да видим ще познаеш ли, или не. А отгатнеш ли, това тук е твое! — доизрекъл с предишното добродушие в гласа мисионерът.

— Приемам, свети човече. Заради вас съм готов на всичко. Ще ви дам каквото пожелаете.

— Всичко ли? Дори това биче?

— Ако ваша милост го иска, на, вземете го още сега! — Търговецът се усмихнал и погалил животното по челото. Очевидно все още вярвал, че добродушният божи служител иска да се пошегува с него. — Затова пък, ако спечеля облога, ще получа всичката тази нацъфтяла трева.

— Добре! Чудесно! И така, обзаложихме се, нали?

— Да, свети отче. Дори се заклевам в името на повелителя наш Деусу Киристо!

При тези думи очичките на мисионера проблеснали и той няколко пъти изсумтял доволно. После сложил една ръка на хълбока си, изпъчил гръд, а с другата докоснал бледолилавите цветове.

— Но знай, че ако не отгатнеш, ще ти взема и душата, и тялото! — И червенокосият си свалил със замах шапката.

В гъстата му сплъстена коса стърчали две кози рогца. Търговецът пребледнял и изтървал шапката си на земята. Дали защото облак забулил за миг слънцето, но и листата, и цветовете на незнайното растение помръкнали. Дори бичето като че се подплашило от нещо, навело глава и измучало, а гласът му отекал като глух подземен тътен...

— И така, обещанието си е обещание. Ти се закле в онзи, чисто име не мога да изрека. Дръж си на думата! Имаш на разположение три дни. А сега довиждане — изрекъл любезно дяволът и се поклонил с преднамерена вежливост, но в тона му се таяла насмешка.

* * *

Търговецът се разкайвал горчиво, задето така глупаво се оставил да го измами дяволът. Но ако не предприемел нещо, нечистата сила заплашвала да го покори, а после и душата, и тялото му да се пържат в неугасимия, „вечния пъклен огън“. Търговецът от все сърце съжалявал, че се е отказал от старата си вяра и се е покръстил.

Не можел и за нищо на света да наруши клетвата, защото се бил врекъл в Исус Христос. Може би все някак щял да се измъкне от положението, ако свети Франциск бил тук, но за зла беда божият наместник отсъствувал. Три нощи подред клетият човек не затварял очи. Три нощи подред се мъчел да измисли как да надхитри дявола. Но колкото и да се мъчел, все стигал до извода, че единственото спасение е да научи името на онова цвете. Кой обаче можел да му помогне, щом и самият свети Франциск не го знаел?...

Късно вечерта на последния, трети ден от отпуснатия му срок търговецът повел бичето за юлара и се отправил крадешком към дома на мисионера. Къщата била край нивата и стояла с лице към пътя. Мисионерът, изглежда, вече спял, защото отвътре не се прокрадвал ни лъч светлина. Вярно, че имало луна, но тъй като било облачно, само тук-там из притихналата нива светлеели самотно и потискащо в нощния мрак бледолилавите цветове на незнайната трева. Търговецът си имал готов, макар и не особено надежден план, но гробовната тишина и мракът наоколо го изпълнили със страх и той насмалко не хукнал обратно. Стигало му да си представи, че зад затворената врата спи повелителят с козите рога и сънува изпъстрени със сцени от ада сънища, за да почувствува как изчезват и сетните капчици от храбростта, която едва креела в сърцето му. Но как да се оставиш на страха, когато душата и тялото ти са на косъм от опасността да попаднат в ръцете на Сатаната?

При тази мисъл търговецът се обърнал мислено за помощ към Бирудзен Мария^[12] и се заел да изпълни плана си. А планът му бил следният:

Търговецът отвързал бичето и го натирил с ритници в нивата. Животното подскочило от болка, прегазило плета и взело да тъпче яростно нивата, а после забило няколко пъти рога в стената на къщата. Тропотът на копитата и мученето му разкъсали леката нощна мъгла и отекнали тъй силно и страховито, че разтърсили цялата околност. Тогава един прозорец се отворил и отвътре се подала нечия глава. Било много тъмно, но нямало съмнение, че това е самият дявол в облика на мисионер. На търговеца му се сторило, че въпреки непрогледния мрак вижда ясно рогата му.

— Кое говедо тъпче тютюна ми! — изревал още съвсем сънен дяволът и размахал заканително ръце. Бил очевидно вбесен, че са го събудили по никое време. Само че ядният му вик прозвучал в ушите на спотайващия се край нивата търговец като сладостен глас божи.

— Кое говедо тъпче тютюна ми!!

* * *

Краят на тази история, както впрочем и на всички подобни, е много щастлив. Търговецът отгатнал името на растението, натрил носа на дявола и получил нивата с тютюна. Това е всичко.

Мисля си обаче дали в легендата не се таи и друг, много подълбок смисъл. Дяволът не успял наистина да вземе душата и тялото на търговеца, но допринесъл за разпространението на тютюна из цяла Япония. Думата ми е дали победата на търговеца не била всъщност поражение, както и загубата на дявола — успех? Провали ли се, дяволът не се надига безвъзмездно. Нима често, когато вярва, че е устоял на изкушението, човек не се озовава изневиделица в лапите му?

А сега ще опиша накратко по-нататъшната съдба на дявола. Веднага щом се върнал, свети Франциск го пропъдил от Япония със силата на свещената пентаграма. Но и впоследствие нечистата сила се появявала в облика на мисионер из разни краища на страната. Според един летопис често го виждали и в Киото преди и след издигането на храма Намбанджи^[13]. Разправят дори, че Кашин Коджи^[14] който

направил за смях Мацунага Данджо^[15], бил не друг, а самият дявол. Но за това всъщност пише почитеният Лафкадио Хърн^[16], тъй че няма да отнемам времето на читателите с излишни подробности. Твърди се също така, че се е мяркал известно време и след като Тойотоми и Токугава забранили чуждоземната вяра, но после изчезнал окончателно. Жалко, че не знаем нищо за деянията му, откакто се появява повторно след Мейджи...

21 октомври 1916 г.

[1] Периодът Кейчо — 1596–1615 г.; периодът Тембун — 1532–1555. — Б.пр. ↑

[2] 1592–1596 г. — Б.пр. ↑

[3] „Закон за някакви монети!“ — става дума за въвеждането на паричното обращение в края на XVI век. — Бел.р. ↑

[4] *Гентаку* — район в град Киото. Не е съвсем ясно защо тъкмо лекарите от този район са попаднали под прицела на средновековните шегобийци, но може да се предположи, че се е носило името им на лекари шарлатани. — Бел.р. ↑

[5] Всички стихотворения са в превод на Цветана Кръстева. — Б.пр. ↑

[6] *Франциск Ксавие* (1506–1552) — йезуит, пристигнал в Япония през 1549 год. и станал първият проповедник на християнството в нея. По-късно бива провъзгласен от католическата църква за светец. — Бел.р. ↑

[7] Южни варвари — до незавършената буржоазнодемократична революция Мейджи от 1868 год. така в Япония са наричали европейците. — Бел.р. ↑

[8] Християнството бива внесено в Япония от йезуитите, повечето от които са били португалци. Ето защо много от християнските понятия навлизат от португалски език, пречупени, разбира се, през фонетичните особености на японския. Така например парайсо (порт. *paraíso*) е рай, инферуно (порт. *inferno*) — ад, патерен (порт. *padre*) — падре, курусу (порт. *cruz*) — кръст, деусу (порт. *deus*) — бог и други. — Бел.р. ↑

[9] Катедралата „Свети Павел“ в Лондон. — Б.пр. ↑

[10] От „Приказка за Иван Ахмака и двамата му братя“ от Л. Н. Толстой. — Бел.р. ↑

[11] *Червенокосият* — така в Япония са наричали европейците.
— Бел.р. ↑

[12] Дева Мария, изопачено от порт. *Virgem Maria*. — Б.р. ↑

[13] *Храмът Намбанджи* (букв. „Храм на южните варвари“) — католически храм в Япония, построен през 1568 год. — Бел.р. ↑

[14] *Кашин Коджи* (?-1617) — изтъкнат майстор на чайната церемония. — Бел.р. ↑

[15] *Мацунага Данджо* (1510–1577) — коравосърдечен и властен военачалник от периода на жестоките феодални междуособици в Япония през XVI век. — Бел.р. ↑

[16] *Лафкадио Хърн* (1850–1904) — журналист от Америка с баща ирландец и майка гъркиня, който през 1890 год. попада в Япония и тя става негова втора родина. За кратко време се приобщава към японските нрави и обичаи, тъй че напълно се натурализира, като дори получава японско име. Създава няколко произведения на базата на японския фолклор: „Кайдан“ („Разкази за странни и невероятни неща“), „Японски народни приказки“ и други. Без преувеличение може да се каже, че и до днес той е един от най-почитаните чужденци в Япония. — Бел.р. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.